

ЗАКАРПАТСЬКА ПРЕСА ПРО СТАВЛЕННЯ УРЯДОВЦІВ ПІДКАРПАТСЬКОЇ РУСИ/КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ ТА КАРПАТСЬКОЇ СІЧІ ДО ЄВРЕЙСЬКОЇ ГРОМАДИ¹

(до 80-річчя проголошення незалежності Карпатської України)

Михайлюк Марина Володимирівна

кандидат історичних наук, науковий співробітник
Інституту української археографії та джерелознавства
імені М. С. Грушевського

НАН України

E-mail: m.mykhayluk77@ukr.net

http://orcid.org/0000-0001-8357-4744

На основі публікацій в місцевій пресі аналізується становище закарпатських євреїв восени 1938 – навесні 1939 рр. у складі Чехословаччини та Угорщини. Мова йде про автономний край «Підкарпатська Русь», частково анексований Угорщиною, згодом перейменований в «Карпатську Україну». Увага акцентується на з'ясуванні питання щодо відсутності/наявності антисемітизму у високопосадовців Підкарпатської Русі/Карпатської України та Карпатської Січі, їхньому ставленні до єврейської національної меншини. Джерельна база статті представлена періодичними виданнями, що виходили на Закарпатті протягом 1938-1939 рр. (Українське слово, Свобода, Нова свобода, Наступ, Народна воля), а також спогадами учасників подій: українців, євреїв, іноземних спостерігачів. З'ясовано, що офіційно, на шпальтах «Українського слова», «Свободи» і «Нової свободи», які фінансувалися з празького бюджету, урядовці Підкарпатської Русі/Карпатської України не виступали з антисемітськими промовами, а часописи не мали права розміщувати ксенофобські матеріали або статті, які б порушували права національних меншин. Натомість неофіційно урядовці Карпатської України не надто лояльно ставилися до місцевих євреїв за їх таємну підтримку чехів, а в анексованих територіях Закарпаття навіть відкрито підтримку угорців, перевагу в соціально-економічному житті Закарпаття. На приховану позицію урядовців суттєво впливав нацистський антисемітизм та ксенофобська ідеологія ОУН, нелояльне ставлення до євреїв в сусідніх країнах (Угорщині, Румунії, Польщі, Словаччині). Враховуючи публікації в газеті «Наступ», спогади закарпатських євреїв про безчинства січовиків, відверту антисемітську позицію керівництва Карпатської Січі, можна припустити, що січовики справді були причетними до антиєврейських акцій в Карпатській Україні. Масовість і масштабність їхніх дій ще потребує з'ясування, але те, що такі заходи носили локальний та індивідуальний характер знаходить своє підтвердження в різних джерелах. У загальних висновках зазначається, що урядовці Карпатської України і Карпатської Січі по-різному ставилися до єврейської громади Закарпаття. Якщо перші публічно не висловлювали своїх антисемітських переконань і не чіпали євреїв (хоча таємно їх недолюбливали), оскільки в своїх діях були обмежені чехословацьким законодавством; то другі, – січовики-націоналісти (місцеві, біженці з Галичини, емігранти), навпаки, в силу своїх поглядів і незалежності від чехословацького уряду, не цуралися застосовувати фізичну силу по відношенню до євреїв.

Ключові слова: Угорщина, Чехословаччина, Підкарпатська Русь, Карпатська Україна, Карпатська Січ, становище євреїв, ставлення до євреїв, антисемітська пропаганда в закарпатській пресі.

Постановка проблеми. Дана тема є малодослідженою як у вітчизняній, так і зарубіжній історіографії, тому потребує суттєвої уваги. В публікаціях українських дослідників євреї

представлені у вирі геополітичних обставин, в якому опинився регіон після Першої світової війни та Першого Віденського арбітражу [Балабан, Гайдук, 2017; Гай-Нижник, 2018; Гон, 2009; Пагіря], як жертви агресії січовиків [Зан, 2019; Радченко, 2016]. Ставлення урядовців Карпатської України до єврейської громади частково відтворено у колективних виданнях ужгородських істориків [Августин Волошин, 2009; Вегеш, Токар, 2009]. Зарубіжні науковці теж звертають увагу на суттєве погіршення становища закарпатських євреїв після Мюнхенського договору, особливо після угорської анексії частини Підкарпатської Русі [Гийдел, 2017; Елінек, 2010; Магочій, Петровський-Штнерн, 2016; Раз Сегал (Raz Segal), 2016].

Метою розвідки є вивчення ставлення урядовців автономної Підкарпатської Русі/Карпатської України,

¹ Стаття є розширеною (доповненою і доопрацьованою) доповіддю, виголошеною на Міжнародній науковій конференції «Карпатська Україна – незалежна держава» (Ужгород, 14-15 березня 2019 р.), яка не увійшла до збірника матеріалів. Див.: Михайлюк М. Закарпатські євреї восени 1938 – навесні 1939 років: Підкарпатська Русь/Карпатська Україна. *Карпатська Україна – незалежна держава. Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 80-річчю проголошення незалежності Карпатської України*; редкол.: М. Вегеш (голова), С. Віднянський [та ін.]. Ужгород: Вид-во «Аутдор-шарк», 2019. С. 140-153.

© Михайлюк М. В

членів Карпатської Січі щодо єврейської національної меншини.

Джерельна база представлена періодичними виданнями, що виходили на Закарпатті протягом 1938-1939 рр. [Українське слово, Свобода, Нова свобода, Наступ, Народна воля], а також спогадами учасників подій: українців [Бірчак, 2007; Гренджа-Донський, 2002; Іванчов, 1996; Стахів, 1995; Филонович, 2009], євреїв [Галперт; Голлендер; Крайслер; Мошкович; Ріхтер], іноземних спостерігачів (Вінч, 2012).

Для з'ясування даного питання знаковими і ключовими є часописи:

– «Українське слово» (Ужгород, 1938). Газета виходила з 1932 р. як незалежний суспільно-політичний часопис двічі на тиждень; відповідальний редактор і видавець М. Брацайко;

– «Свобода» (Ужгород). У 1938 р. газета виходила щотижня по вівторках, засновник А. Волошин; відповідальний редактор В. Желтвай;

– «Нова свобода» (Ужгород, з 7 листопада 1938 р. в Хусті). Газета виходила щодня, крім понеділка; засновники А. Волошин і Ю. Ревай; відповідальними редакторами працювали Ф. Ревай, а з кінця січня 1939 р. В. Гренджа-Донський;

– «Наступ» (Ужгород-Хуст). Газета виходила з 23 жовтня 1938 р. спочатку як додаток до «Нової свободи», а згодом як орган націоналістичної думки, двічі на тиждень під редакцією С. Росохи;

– «Народна воля» (додаток до «Наступу») – орган українського селянства і робітництва, виходив двічі на місяць з 18 грудня 1938 р. під редакцією В. Кузьмика.

Виклад основного матеріалу. Серед маловідомих і дискусійних питань, які потребують з'ясування, залишається позиція А. Волошина та його урядовців щодо єврейської національної меншини, яка на кінець 1938 р. нараховувала 65,8 тис. осіб (12,8%) від загальної кількості мешканців Карпатської України [Нова свобода, 1938, 11 грудня, с. 1]. Відомо, що в ужгородських періодичних виданнях «Українське слово» і «Свобода», які виходили в роки автономії краю, а також в «Новій свободі», на долю якої випала угорська анексія частини Закарпаття і переїзд редакції до Хусту, антисемітської пропаганди не проводилося, хоча час від часу останній часопис публікував яскраво виражені антисемітські нотатки, зокрема про неприпустимість єврейських вчителів вчити українських дітей в школах, адже для цього не бракувало українських християнських вчителів. Тому лунав заклик «забиратися жидівським вчителям звідки прийшли. Геть із жидами із наших шкіл!» [Нова свобода, 1938, 23 жовтня, с. 1].

Наприкінці жовтня 1938 р. у «Новій свободі» з'явилося інтерв'ю з прем'єром А. Волошином. На запитання «Як ставиться влада до інших народностей і меншин нашого краю?», він відповів: «Ми всіх шануємо, але вимагаємо, щоб і нас шанували. Нікого не будемо кривдити, кожен громадянин без різниці народності й віри буде мати рівне право. Вибороли ми свободу не лише для себе, але й для всіх, хто йде з нами й має добру волю до співпраці на нашій землі» [Нова свобода, 1938, 30 жовтня, с. 1]. Але це була

лише порожня декларація, оскільки уряд А. Волошина, свідомо йдучи на співпрацю з Німеччиною, не міг надати єврейській меншині реальних політичних та інших прав, навіть тоді, коли наприкінці грудня 1938 р., делегація єврейських релігійних громад і сіоністських організацій на чолі з відомим політичним лідером Хаїмом Кугелем побувала на прийомі у прем'єра і висловила свою повну підтримку державотворчого процесу в Карпатській Україні, проголошуючи лояльність до української влади. Євреї сподівалися на утворення урядом Єврейської Народної Ради («жидівської канцелярії»), на зразок тих, що діяли для інших національних меншин (німців, русофілів, угорців), однак політичні реалії виявилися іншими. Єврейські лідери та їх організації не отримали можливостей для розвитку [Вегеш, Токар, 2009, с. 258].

За часів чехословацької влади А. Волошин офіційно не мав права виявляти свої антисемітські почуття через проголошену Прагою міжнародну толерантність, терпимість, рівноправність. Тому його справжнє відношення до євреїв можна побачити лише в пресових публікаціях початку ХХ ст. Тоді Закарпаття перебувало у складі Австро-Угорщини, де ставлення до євреїв не було надто толерантним. Так, у статті «Не вибирайте жида за бирову» («Село», 1911) А. Волошин виступив проти тих євреїв-лихварів, які, стаючи керівниками громад, спекулювали на необізнаності й неписьменності земляків. Зокрема «бирова» (старости) робили «гешефти» на тому, що шляхом маніпуляцій переписували на себе маєтки, а потім справи в судах вирішувалися не на користь справжніх власників, адже «бировство – дуже важне чинюство». У подібному ключі написані й інші публікації «Села». Читачам А. Волошин радив обережно купувати коней у підприємливих євреїв і циганів, які, у разі потреби, завжди мали лжесвідків. Щоб запобігти лихові, він спочатку пропонував дізнатися, де живе і чим торгує продавець, а лише потім мати з ним справу. Такі матеріали в пресі часто з'являлися з ініціативи А. Волошина. Вони написані простою мовою у вигляді практичних порад землякам-трударям [Августин Волошин, 2009, с. 377-378].

Попри те, що офіційно урядовці А. Волошина за свою каденцію жодних антисемітських постанов не видали, є відомості про те, що 18 листопада 1938 р. за наказом прем'єра на території Підкарпатської Русі був створений Думенський концтабір (назва походить від гори Думен), в якому мали тримати порушників внутрішніх розпорядків (втікачів та дезертирів, політичних опонентів, спекулянтів, саботажників, ухилинців від військової служби тощо). Як зазначає у своїх спогадах британський журналіст Майкл Вінч, який працював у Хусті, табір був обнесений колючим дротом. Крім решти ув'язнених, там тримали й євреїв-спекулянтів, хоча відомостей про точну кількість бранців він не мав [Вінч, 2012, с. 100].

Табір як «концтабір» біля Рахова згадується в монографії Д. Домбровського [Домбровський, 2012, с. 253]. Проте М. Бандусяк і Ф. Іванчов спростовують значення табору як типового гітлерівського чи сталінського «концтабору». Зокрема М. Бандусяк

зазначає, що табір був створений на базі колишніх житлових бараків і складів, які використовувала чехословацька жандармерія ще з 1936 р. Після Віденського арбітражу, чехословацький уряд на вимогу крайового командування поліції та жандармерії у цих бараках створив в'язницю для ізоляції злочинців (насамперед, проугорських «елементів» і сепаратистів). Режим утримання був ліберальним. Житлові бараки опалювалися. Табір охороняла і доглядала чехословацька жандармерія, навіть правила утримання в'язнів були написані чеською мовою. Ув'язнених ніхто не катував і не вбивав. А навпаки їм дозволялося відвідувати знайомих у Рахові, приймати у себе, закуповувати продукти в магазинах міста та отримувати передачі. Хто мав гроші, в супроводі жандармів, міг відвідувати місцевий ресторан. Як такої охорони не було, ізолювані могли легко втекти, але цього не робили. На початку 1939 р. інтенсивно розбудовувалася Карпатська Січ. Оскільки в Хусті ще не була підготовлена для неї казарма, то частину січовиків тимчасово розмістили у бараку Думену, але до табору вони жодного стосунку не мали. У березні 1939 р. політична ситуація кардинально змінилася. Чехословацька розпалася. Частина жандармерії покинула ізолятор і в'язні Думену розбіглися ще до приходу угорських гонведів [Бандусяк, 1996, с. 217-218].

Один з в'язнів табору, вчитель-русофіл з Іршавщини Федір Іванчов, який перебував у Думені з середини грудня 1938 р. до середини березня 1939 р., додає: «Не з преси, а з розмов я знав, що недавно тут, на Думені, було споруджено так званий концтабір для «неблагонадійного елемента». У житловому бараку, де він перебував, стояли двоповерхові нари з матрацами і військовими ковдрами. У таборі зустрів колег-русофілів з Іршавщини. «Жили ми дружно, не горювали і не вбачали великої трагедії в тому, що опинилися тут. – розповідав він. – Годували нас майже вдосита, даючи тричі на день теплу страву. Чеські жандарми по-одному почергово стояли на варті біля вхідної брами до табору. ...На роботу виганяли рідко. Хіба за потребою для розчистки шосейної дороги від снігу. А в бараку, аби вбити час, грали в карти і співали пісні. ...У Думенському таборі немає забороненої зони, загороженої колючим дротом, а на її чотирьох кутах відсутні вишки з кулеметами, озброєними вартівними. Нема тут щоденних надокучливих і примусових розводів на роботи, на які з лягавими собаками, нарядчики, коменданти і наглядачі виганяють ув'язнених. Немає конвоїра з погрозою вбити за спробу втечі. Немає тут теж табірної ізолятора, куди на кілька діб запроторювали би відмовників від роботи, або тих, що не виконують норми виробітку, яких годують 300 г. хліба на добу та літром води чи кип'ятку. ...Про те, що діялося в краї, ми дуже мало знали. Хіба за переказами новоприбулих табірників» [Карпатська Україна, 2009, с. 655-657].

Серед ув'язнених значилися політичні опоненти українського уряду, зокрема «москвофіли» («руські», «карпатороси»), які противилися усьому українському і чекали на повернення чехословацької влади;

священики як греко-католицької, так і православної єпархій. Однак «проугорські елементи», які нібито чекали на прихід угорців і приєднання Карпатської України до Угорщини, навпаки згодом зазнали від угорців переслідувань і репресій. Ставлення чехословацької жандармерії до ув'язнених було коректним і толерантним і про тортури мова взагалі не йшла [Іванчов, 1996, с. 219-221]. «Надійшов день 15 березня 1939 р., – згадував Ф. Іванчов. – З самого ранку в цей день ми збагнули, що на вхідній брамі табору немає наших охоронців. Ми повиходили з-за огорожі й від цивілів (цивільних осіб – авт.) швидко довідалися, що Підкарпатську Русь окупує гортіївські війська. Зворушлива вістка швидко розігнала усіх нас, табірників, по своїх домівках» [Карпатська Україна, 2009, с. 657].

Тож, Думенський табір для політичних опонентів і порушників внутрішніх розпорядків Підкарпатської Русі/Карпатської України не відповідав тим «класичним» концтаборам гітлерівської Німеччини чи сталінської Росії, де ув'язнені були змушені зранку до вечора відбувати трудову повинність, спокутуючи тим самим власні «гріхи». Табір радше нагадував ізолятор тимчасового утримання, де «неблагонадійний елемент» був ізолюваний від решти суспільства, аби не чинив спротиву і не підбурював народ до антиурядових дій.

Повертаючись до публікацій в пресі Карпатської України слід зазначити, що в грудні 1938 р. в «Новій свободі» з'являється чергова замітка «Мадярщина проти жидів» про обмеження прав євреїв у господарському та політичному житті країни, явно за нацистським зразком. «Жиди впевнені, що настане бойкот жидівських підприємств та торгівлі», – зазначив невідомий автор [Нова свобода, 1938, 7 грудня, с. 4]. За тиждень публікується повідомлення про становище єврейських підприємців в Ужгороді після приходу угорської влади: торгівлі немає, торгівці сумують за минулими часами і мріють про повернення «золотих часів». Угорські воєнки забирали з крамниць все, що їм припадало на око, тим самим відкрито грабуючи єврейських підприємців [Нова свобода, 1938, 13 грудня]. У подальших номерах мова вже йшла про погіршення становища євреїв в Австрії, Угорщині, Румунії, Словаччині, Японії. Про їх намагання покинути Європу і виїхати в США, Латинську Америку, Китай чи Палестину.

Міністр Ю. Ревай в інтерв'ю празькій та закордонній пресі наприкінці лютого 1939 р. виголосив, що «жидівське питання» уряд не думав розв'язувати радикально, оскільки «жидівський елемент» в господарському житті та торгівлі займає ключові позиції [Нова свобода, 1939, 21 лютого, с. 5]. На відміну від нього, урядовець В. Гренджа-Донський у своєму щоденнику навіть не приховував своєї неприязні до євреїв, це при тому, що офіційно на сторінках редакційної ним газети не розміщував антисемітських висловлювань. Звісно, що це було не можливо з огляду на толерантність щодо національних меншин, які проголошувала Прага ще з 1920-х р. Тому редактор лише у своєму щоденнику та спогадах неодноразово писав, що під час угорської окупації частини Закарпаття євреї стали на бік угорців

з метою вислужитися. «Навіть тішаться, що вони мадяри», – зазначив він. Поруч з угорцями ужгородські євреї навіть почепили на груди стрічки угорського триколову [Гренджа-Донський, 2002, с. 47]. Подібну ситуацію спостерігав в Мукачеві, який став угорським Мункачем. Там більшість населення були євреями і, здебільшого, мешкали в центрі містечка, яке прозвали «Палестиною» чи «Закарпатським Єрусалимом». В. Гренджа-Донський писав, що теж зустрічав на вулицях Мукачева євреїв з угорськими кокардами [Гренджа-Донський, 2002, с. 56]. До окупації Угорщиною в Ужгородській окрузі мешкало 9,2 тис. євреїв, в Мукачівській – 8,8 тис. Ще 2 тис. євреїв записалися угорцями [Нова свобода, 1938, 25 листопада, с. 1-2].

На території ж Карпатської України місцеве населення не надто добре ставилося до євреїв, зокрема в с. Майдан, де в центрі села знаходилися єврейські крамниці і всі землі перебували в їхніх руках. За місяць у лютому 1939 р. В. Гренджа-Донський занотував у щоденнику, що в с. Нягові селяни виступили проти спекуляції євреїв, змусили їх виїхати і всі землі під садівництво позабирали собі. Навіть сам Хуст назвав «мадярсько-жидівським гніздом», де на виборах у Сойм понад 2 тис. виборців проголосували проти УНО [Гренджа-Донський, 2002].

Хоча євреї зреагували на заклик своїх політичних і релігійних лідерів і виявили дисципліну, підтримку і лояльність до української влади. З цього приводу Є. Стахів, який їздив по закарпатських селах з агітацією за УНО і А. Волошина, писав: «Після моєї виборчої промови голосувати всім за листу УНО, за батька Волошина, до мене звернулися представники жидівської громади з проханням дозволити в селі встановити дві виборчі урни: окремо для жидів і українців. І коли я заявив, що то проти демократичного виборчого права, євреї мені пояснили: вони хочуть мати окрему урну, бо між населенням є опінія, що вони проти батька Волошина, проти українського уряду. Насправді то не так, і їм потрібна окрема урна на доказ того, що скільки є євреїв – стільки є голосів за батька Волошина, бо в селі є багато українців-русофілів, які голосуватимуть проти. Тут мушу сказати, що євреї дуже добре, дуже прихильно ставилися до влади Карпатської України, і там не було ніякого антисемітизму, жодних антиєврейських вибриків» [Стахів, 1995, с. 54]. Сам Волошин у післявиборчій промові навіть подякував євреям за голосування. Проте, як зазначав один з авторів «Нової Свободи» Остап Сірко, до цього євреї підтримували чехів, але загалом завжди у будь-якій країні були лояльними до суверенної/титольної нації [Нова свобода, 1939, 12, 17 лютого, с. 3].

Свідок подій В. Бірчак теж зазначає, що євреї прихильно поставилися до українського уряду з «калькуляції самозбереження» свого хиткого становища з огляду на поширення антисемітських настроїв в сусідніх країнах. З боку урядовців не було видано жодних антиєврейських постанов чи законів [Бірчак, 2007, с. 114].

Станом на 1 лютого 1939 р. статистика єврейських втікачів з території угорського Закарпаття наблизилася до позначки в 195 осіб (першість займали

лише українці) [Нова свобода, 1939, 1 лютого, с. 4]. Як пояснював комісар з питань еміграції М. Бандусяк причини усім відомі: прийняття в Угорщині антиєврейського законодавства, господарський бойкот єврейських підприємств і політичні переслідування. Однак урядовець був впевнений, що бігли євреї не залишаться в Карпатській Україні, а поїдуть далі до Праги [Нова свобода, 1939, 2 березня, с. 4].

Загалом, часопис «Нова Свобода» єврейському питанню уваги майже не приділяв, антисемітських промов лідерів Карпатської України не публікував, адже найголовнішими ворогами визначив угорців («мадярів») та поляків. На останній шпальті газета завжди розміщала рекламу єврейських підприємців з Хусту, Севлюшу (Виноградова) та інших містечок (годинників, млинів, портних, крамарів тощо). У Хусті на середину листопада 1938 р. мешкало 4,5 тис. євреїв [Нова свобода, 1938, 30 листопада, с. 2; Гай-Нижник, 2018, с. 52-53]. Більшість з них торгували шкірою, медом, деревиною, олією, залізом, електроприладами; тримали кав'ярні і ломбарди. Хоча траплялися оголошення про суд над єврейськими крадіями з Хусту, яких арештовували за крадіжку лісу, деревини [Нова свобода, 1939, 9 березня, с. 7].

Тож, офіційно, на шпальтах періодичних видань «Українське слово», «Свобода» і «Нова свобода», які фінансувалися з празького бюджету, урядовці Підкарпатської Русі/Карпатської України не виступали з антисемітськими промовами, а часописи не мали права розміщувати ксенофобські матеріали або статті, які б порушували права національних меншин. Натомість неофіційно (таємно, закулісно, кулуарно) урядовці Карпатської України не надто лояльно ставилися до місцевих євреїв за їх таємну підтримку чехів, а в анексованих територіях Закарпаття навіть відкрити підтримку угорців, перевагу в соціально-економічному житті регіону. Ймовірно, на приховану позицію урядовців суттєво впливав нацистський антисемітизм та ксенофобська ідеологія ОУН, нелояльне ставлення до євреїв в сусідніх країнах: Угорщині, Румунії, Польщі, Словаччині.

Інше дискусійне питання, яке потребує дослідження, пов'язане з антисемітизмом січовиків. Потрібно з'ясувати: чи є підстави стверджувати, що січовики мали антиєврейські погляди, тому чинили безчинства по відношенню до євреїв? Такі підстави є, адже основними гаслами січовиків були «Україна для українців!», «Сильна влада в сильній державі», «Січ нову правду несе, нація понад усе!». Голова штабу Карпатської Січі М. Колодзінський («Гузар») навіть не приховував свого антисемітизму [Зайцев О.], що не могло не позначитися на поглядах підлеглих. На антисемітській позиції стояли І. Рогач, С. Росоха, інші січовики.

Січова газета «Наступ», яка фінансувалася з каси Карпатської Січі, вмещала матеріали яскраво вираженого антисемітського характеру, хоча вони займали незначну частину видання. Так, у січні 1939 р. часопис повідомив про становище заможних євреїв у Мукачеві, в яких відібрали готелі та бари

(«Венеція», «Парк» тощо). Тому мукачівські євреї почувалися пригнічено, ходили понурі та принишкли [Наступ, 1939, 17 січня, с. 2]. Загалом в анексованому регіоні відчувалися сильні антисемітські настрої. На початку лютого січовики готували населення до виборів у Сойм Карпатської України (проводили усну агітацію на колективних зборах селян, розповсюджували агітаційну літературу), і всіх, хто не хотів голосувати за партію «батька» А. Волошина, проголосили ворогами України, влади і народу [Наступ, 1939, 9 лютого]. Це при тому, що молоде покоління не надто позитивно ставилося до «старого», «поміркованого», «малоенергійного» прем'єр-міністра.

На початку березня газета «Наступ» розмістила матеріал про «жидівське засилля» у торгівлі, тому закликала місцян створити курси для сільської молоді, яка б змогла витіснити євреїв з їх експлуатаційного становища, оскільки мільйони до нині «потопають в жидівських кишнях» [Наступ, 1939, 1 березня]. Далі у постанові Другого з'їзду Карпатської Січі (Хуст) йдеться про те, що січовики будуть фізично боротися з «чужинецькими елементами», які наважаться виступити проти Карпатської України, її уряду чи Карпатської Січі: «зліквідувати в корені, уживаючи всіх засобів» [Наступ, 1939, 4 березня, с. 2-3].

В інших номерах аналізувалися публікації німецьких видань Дрездена і Франкфурта про ставлення січовиків до євреїв. Йшлося про те, що Карпатська Січ планувала боротьбу з «паразитами-жидами, які крутяться у гною та бруді, ходять в смердячих халатах та з брудними пейсами». Євреї Хусту боялися молодих січовиків, яких вважали за своїх супротивників, ворогів [Наступ, 1939, 8 березня, с. 2]. Матеріали про діяльність січовиків передавалися до української служби віденського радіо, а також до Української Пресової Служби (УПС), що працювала в Берліні (головний редактор В. Стахів) напряду з Головною канцелярією Карпатської Січі. Про що відомо з повідомлень начальника січової канцелярії Г. Барабаша («Петра Чорного») та інших джерел [Карпатська Україна, 2009, с. 174, 251].

З огляду на те, що антисемітська позиція січовиків була досить відомою в Німеччині і обговорювалася на сторінках німецької преси, – це їх не бентежило, оскільки не толерантне ставлення до євреїв було дотичним до нацистського антисемітизму. До того ж, січовики навіть не приховували і не намагалися заперечувати свої наміри щодо євреїв. Про це яскраво свідчить лист М. Бандусяка від 22 лютого 1939 р. до слідчої комісії при Президії Української Центральної Народної Ради (Хуст) про недоліки в діяльності Карпатської Січі та окремих осіб. «Обвинувачення вношу проти них не з яких-небудь особистих міркувань, а виключно в публічному інтересі, – пояснював він. – Як є загалом звісно, групу так званої націоналістичної молоді представляють І. Рогач, С. Росоха, І. Роман, а з ними співпрацюють Галаган, В. Забавський, І. Петрусь, Ю. Химинець та ін. ...Січовики підозрюються в розбоях, було сконстатовано, що ходять п'яні, по галицькому звичаю терором видають гроші і подібне.

Особисто і при допомозі січовиків агітують проти офіційного часопису «Нова Свобода», мовляв, вона... соціалістична, називаючи її редакторів марксистами. Це твердив Забавський та Петрусь, і не таїться тим переконанням Рогач. ...Рогач виужив доброти пана прем'єра та дістав від нього звільнення від кавці на часопис «Наступ», який за свою писанину мусив бути конфіскований. ...І. Рогач закликав січовиків розбивати вікна, бити жидів по морді та зривати чеські прапори. Внаслідок такого виховання січовики билися з вояками і поліцією (доказ: Бабота і Шабельський) [Карпатська Україна, 2009, с. 250-253].

На відміну від «Наступу», в націоналістичному часопису «Народна воля» (Хуст) антисемітська риторика відсутня. Натомість газета рясніє антимосковською, антипольською, антиугорською і античеською пропагандою, закликається прогнати всіх окупантів з українських земель, зокрема «мадяронських і москвофільських недобитків» [Народна воля, 1938, 18 грудня, с. 1, 3].

Закарпатські євреї у своїх спогадах, на які часто посилаються українські та зарубіжні фахівці, підтверджують, що січовики агресивно ставилися до меншини: ображали, били, конфісковували нерухоме й рухоме майно, руйнували синагоги [Голлендер; Зан, 2019, с. 68; Елінек, 2010, с. 302-303; Радченко, 2016]. Подібне ставлення до єврейської громади спостерігав і Майкл Вінч [Вінч, 2012, с. 92-93]. Проте січовики мали свої причини ставитися до євреїв з презирством. Негативне відношення носило ту саму природу, що й в частини урядовців Карпатської України, помножену на «зраду» єврейської громади інтересів українського уряду, що виявилася у підтримці угорської окупації краю, допомоги угорським військам у боротьбі з січовиками, домінуванні в соціально-економічному житті Закарпаття.

Член генерального штабу Національної оборони Карпатської України В. Филонович у своїх спогадах щодо подій березня 1939 р. писав: «Село Нересниці прийняло нас мовчки. Вулиці майже цілком пусті – все поховалося. Жиди і мадяри повивішували мадярські прапори. Сховався десь і мадярсько-жидівський відділ, який перед тим обеззброював малі групи українців. Віддаю наказ зірвати мадярські прапори, бо там, де є січовики, не може бути окупантського прапору. Жиди намагаються їх ховати. Жиденята з позаплітуваними в свої жидівські пейси мадярськими триколорами підняли вереск. Та за хвилину всі окупантські прапори були зірвані». Далі зазначає, що його група дійшла до с. Апшиць, де більшість домівок належало євреям, які тримали корчму та крамнички. У Хусті євреї підтримали угорську окупацію краю і разом з «русинами» і «мадярами» радо роздягали вбитих січовиків, вкинутих до р. Тиси, щоб забрати уніформу. «А скільки нещасних жертв лягло трупом на вулицях того Хусту. То зрадливо прозражені місцевими мадяронами й жидами наші січовики знаходили тут смерть, бо своєчасно не встигли було відійти», – підсумував він [Филонович, 2009, с. 38, 51].

Тож, враховуючи публікації в газеті «Наступ», спогади закарпатських євреїв про безчинства

січовиків, відверту антисемітську позицію керівництва Карпатської Січі, можна припустити, що січовики справді були причетними до антиєврейських акцій в Карпатській Україні. Масовість і масштабність їхніх дій ще потребує з'ясування, але те, що такі заходи носили локальний та індивідуальний характер знаходить своє підтвердження в різних джерелах.

Висновки. Урядовці Карпатської України і Карпатської Січі по-різному ставилися до єврейської

групи Закарпаття. Якщо перші публічно не висловлювали своїх антисемітських переконань і не чіпали євреїв (хоча таємно їх недолюбливали), оскільки в своїх діях були обмежені чехословацьким законодавством; то другі, – січовики-націоналісти (місцеві, біженці з Галичини, емігранти), навпаки, в силу своїх поглядів і незалежності від чехословацького уряду, не цуралися застосовувати фізичну силу по відношенню до євреїв з метою їх «перевиховання» і наставляння на шлях істинний.

Список використаних джерел

- Raz, Segal, 2016. Genocide in the Carpathians: War, Social Breakdown and Mass Violence (1914-1945). Stanford: *Stanford University Press*, 196 p.
- Августин Волошин: життя і помисли президента Карпатської України, 2009; упор. М. Вегеш, М. Кляп, В. Тарасюк, М. Токар. Вид. 2-ге., Ужгород: *Карпати*, 480 с.
- Балабан, Б., Гайдук, Т., 2017. Карпатська Україна та єврейське питання (жовтень 1938 – березень 1939). *Україна модерна: міждисциплінарний науковий часопис*, Харків-Львів, № 24: Єврейські історії українських теренів, с. 41-63
- Бандусяк, М., 1996. Правда і вигадка про Думен. Карпатська Січ: Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-й річниці Карпатської Січі (Ужгород, 11-12 березня 1995 р.); ред.-упор. В. Худанич, Ужгород: МПП «Гражда», с. 217-218
- Бірчак, В., 2007. *Карпатська Україна: Спогади й переживання*, Ужгород: *Гражда*, 198 с.
- Вегеш, М., Токар, М., 2009. Карпатська Україна на шляху державотворення (до 70-річчя проголошення державної незалежності Карпатської України), Ужгород: *Карпати*, 448 с.
- Вінч, М., 2012. «Одноденна держава»: свідчення англійського очевидця про події Карпатської України, Київ: *Темпора*, 348 с.
- Гай-Нижник, П., 2018. Карпатська Україна (Підкарпатська Русь) 1938-1939 рр. як одна із «розмінних монет» Мюнхенського договору, *Гілея: науковий вісник*, вип. 139, ч. 1: Історичні науки, с. 48-56.
- Галперт, Т. *Спогади* [online] Доступно: <https://www.jewish.uz.ua/index.php/destinies/10-memories-of-galpert-family> (дата звернення: 28.01.2019)
- Гийдел, Е., 2017. *Ахіллесова діра* [Рец.]: Raz, Segal. Genocide in the Carpathians: War, Social Breakdown and Mass Violence (1914-1945). Stanford University Press, 2016. *Україна модерна: міждисциплінарний науковий часопис*, Харків-Львів, № 24: Єврейські історії українських теренів, с. 170-189
- Гренджа-Донський, В., 2002. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Мої спогади, Ужгород: *Вид-во «Закарпаття»*, 514 с.
- Голлендер, Я. Спогади [online] Доступно: <https://www.jewish.uz.ua/index.php/destinies/12-memories-of-jacob-hollander> (дата звернення: 28.01.2019)
- Гон, М., 2009. Євреї на українських землях у складі Польщі, Румунії та Чехословаччини (1918-1939). Нариси з історії та культури євреїв України; упор. - ред. Л. Фінберг, В. Любченко. Вид. 3-тє., Київ: *Дух і Літера*, с. 162-181
- Домбровський, Д., 2012. Польща і Закарпаття (1938-1939), Київ: *Темпора*, 280 с.
- Зайцев, О. Воєнна доктрина Михайла Колодзінського [online] Доступно: <https://www.academia.edu/11322048> (дата звернення: 28.03.2019)
- Зан, М., 2019. Політична участь етнічних меншин у державотворенні Карпатської України. *Карпатська Україна – незалежна держава. Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 80-річчю проголошення незалежності Карпатської України* (Ужгород, 14-15 березня 2019 р.); редкол.: М. Вегеш (голова), С. Віднянський [та ін.], Ужгород: *«Аутдор-шарк»*, с. 50-76
- Іванчов, Ф., 1996. Мої спостереження. *Карпатська Січ*: Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-й річниці Карпатської Січі (Ужгород, 11-12 березня 1995 р.); ред.-упор. В. Худанич, Ужгород: МПП «Гражда», с. 219-221
- Елинск, Й.-А., 2010. Карпатская диаспора. Евреи Подкарпатской Руси и Мукачева (1848-1948), Ужгород: *Изд-во В. Падяка*, 498 с.
- Карпатська Україна: Документи і матеріали. Хроніка подій. Персоналії. У 2-х тт. Том 1: Карпатська Україна: Документи і матеріали, 2009; упор. О. Довганич, О. Корсун, О. Пагіря, Ужгород: *Закарпаття*, 753 с.
- Крайслер, Д. Спогади [online] Доступно: <https://www.jewish.uz.ua/index.php/destinies/15-david-lyudvikovich-chrysler> (дата звернення: 28.01.2019)
- Магочій, П.-Р., Петровський-Штерн, Й., 2016. Євреї та українці: тисячоліття співіснування, Ужгород: *Вид-во В. Падяка*, 316 с.
- Мошкович, І. Спогади [online] Доступно: <https://www.jewish.uz.ua/index.php/destinies/17-ivan-henrich-moskovich> (дата звернення: 28.01.2019)
- Народна воля* (Хуст), 1938, 18 грудня
- Наступ* (Хуст), 1939, 17 січня
- Наступ* (Хуст), 1939, 9 лютого
- Наступ* (Хуст), 1939, 1 березня
- Наступ* (Хуст), 1939, 4 березня
- Наступ* (Хуст), 1939, 8 березня
- Нова свобода* (Ужгород), 1938, 23 жовтня
- Нова свобода* (Ужгород), 1938, 30 жовтня
- Нова свобода* (Хуст), 1938, 25 листопада
- Нова свобода* (Хуст), 1938, 30 листопада
- Нова свобода* (Хуст), 1938, 7 грудня

- Нова свобода* (Хуст), 1938, 11 грудня
Нова свобода (Хуст), 1938, 13 грудня
Нова свобода (Хуст), 1939, 1 лютого
Нова свобода (Хуст), 1939, 12 і 17 лютого
Нова свобода (Хуст), 1939, 21 лютого
Нова свобода (Хуст), 1939, 2 березня
Нова свобода (Хуст), 1939, 9 березня
- Пагіря, О. Карпатська Україна у спогадах очевидців (1938–1939). Музей «Територія терору» [online] Доступно: www.territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=462 (дата звернення: 28.01.2019)
- Радченко, Ю., 2016. Забуте насилля: Карпатська Січ та євреї (1938–1939), Україна модерна [online] Доступно: www.uamoderna.com/md/radchenko-carpathian-sich/2016 (дата звернення: 28.01.2019)
- Ріхтер, Ю. Спогади [online] Доступно: <https://www.jewish.uz.ua/index.php/destinies/21-memories-of-juli-richter> (дата звернення: 28.01.2019)
- Стахів, Є., 1995. Крізь тюрми, підпілля й кордони: повість мого життя, Київ: *Рада*, 318 с.
- Филонович, В., 2009. Березневі дні Карпатської України, Суми: *ФОП Наталуха*, 100 с.

References

- Raz, Segal, 2016. Genocide in the Carpathians: War, Social Breakdown and Mass Violence (1914-1945), Stanford: *Stanford University Press*, 196 p. (in English).
- Avhustyn Voloshyn: zhyttya i pomysly prezydenta Karpatskoi Ukrainu (Augustine Voloshin: life and thoughts of the President of the Carpathian Ukraine); upor. M. Vehesh, M. Klyap, V. Tarasyuk, M. Tokar. Vyd. 2-he, Uzhhorod: *Karpaty*, 2009. 480 s. (in Ukrainian).
- Balaban, B., Hayduk, T., 2017. Karpatska Ukraina ta yevreyske pytannya (zhovten 1938 – berezen 1939) [Carpathian-Ukraine and the Jewish question, October 1938 – March 1939], *Ukraina moderna: mizhdystyplinary naukovy chasopys*, Kharkiv-Lviv, № 24: Yevreyski istorii ukraïnskykh tereniv. S. 41-63 (in Ukrainian).
- Bandusyak, M., 1996. Pravda i vyhadka pro Dumen. Karpatska Sich [Truth and Fiction about Dumen. Carpathian Sich]. Materialy naukovy-praktychnoyi konferentsiyi, prysvyachenoyi 56-y richnytsi Karpatskoi Sichi (Uzhhorod, 11-12 bereznya 1995 r.); red.-upor. V. Khudanych, Uzhhorod: MPP «Hrazhda», s. 217-218 (in Ukrainian).
- Birchak, V., 2007. Karpatska Uraina: Spohady y perezhyvannya [Carpathian Ukraine: Memories and experiences], Uzhhorod: *Grazhda*, 198 s. (in Ukrainian).
- Vehesh, M., Tokar, M., 2009. Karpatska Ukraina na shlyakhu derzhavotvorennya (do 70-richchya proholoshennya derzhavnoyi nezalezhnosti Karpatskoi Ukrainu) [Carpathian Ukraine on the Way of State Creation: to the 70th anniversary of proclamation of the state independence of the Carpathian Ukraine]. Uzhhorod: *Karpaty*, 448 s. (in Ukrainian).
- Vinch, M., 2012. «Odnodenna derzhava»: svichennya anhliyskoho ochevydtsya pro podii Karpatskoi Ukrainu [«One-Day State»: Evidence from an English eyewitness about the events of the Carpathian Ukraine], Kyiv: *Tempora*, 348 s. (in Ukrainian).
- Guy-Nyzhnyk, P., 2018. Karpatska Ukraina (Pidkarpatska Rus) 1938-1939 rr. yak odna iz «rozminnykh monet» Myunkhenskoho dohovoru [Carpathian Ukraine (Subcarpathian Rus) 1938-1939 as one of the «modest coins» of the Munich Treaty], *Hileya: naukovy visnyk*. Vyp. 139. Ch. 1: Istorychni nauky. S. 48-56 (in Ukrainian).
- Halpert T. Spohady [Memoirs] [online] <https://www.jewish.uz.ua/index.php/destinies/10-memories-of-galpert-family> (in Russian).
- Hyidel, E., 2017. Ahillesova dira [Rets.] Achilles hole [Rect.]: Raz, Segal. Genocide in the Carpathians: War, Social Breakdown and Mass Violence (1914-1945). Stanford University Press, 2016, *Ukraina moderna: mizhdystyplinary naukovy chasopys*, Kharkiv-Lviv, № 24: Yevreyski istorii ukraïnskykh tereniv. S. 170-189 (in Ukrainian).
- Hrendzha-Donskyi, V., 2002. Shchastya i hore Karpatskoi Ukrainu. Shchodennyk. Moi spohady [Happiness and grief of the Carpathian Ukraine. Diary. My memories], Uzhhorod: *Vyd-vo «Zakarpattya»*, 514 s. (in Ukrainian).
- Hollender, Ya. Spohady [Memoirs]. [online] <https://www.jewish.uz.ua/index.php/destinies/12-memories-of-jacob-hollender> (in Russian).
- Hon, M., 2009. Yevreyi na ukraïnskykh zemlyah u skladi Polshchi, Rumuniyi ta Chekhoslovachchyny (1918-1939) [Jews in the Ukrainian lands of Poland, Romania and Czechoslovakia, 1918-1939]. Narysy z istorii ta kultury evreiv Ukrainu; upor.-red. L. Finberh, V. Lyubchenko. Vyd. 3-te, Kyiv: *Dukh i Litera*, s. 162-181 (in Ukrainian).
- Dombrovskyy, D., 2012. Polshcha i Zakarpattya (1938-1939) [Poland and Transcarpathia, 1938-1939], Kyiv: *Tempora*, 280 s. (in Ukrainian).
- Zaytsev, O. Voyenna doktryna Mykhayla Kolodzinskoho [Military doctrine of Michael Kolodzinsky] [online] <https://www.academia.edu/11322048> (in Ukrainian).
- Zan, M., 2019. Politychna uchast etnichnykh menshyn u derzhavotvorenni Karpatskoi Ukrainu [Political Participation of Ethnic Minorities in the State Creation of the Carpathian Ukraine]. Karpatska Ukraina – nezalezhna derzhava. Materialy mizhnarodnoi naukovoi konferentsii, prysvyachenoi 80-richchyu proholoshennya nezalezhnosti Karpatskoi Ukrainu (Uzhhorod, 14-15 bereznya 2019 r.); Redkol.: M. Vehesh (holova), S. Vidnyanskyi ta in., Uzhhorod: *Vyd-vo «Autdor-shark»*, s. 50-76 (in Ukrainian).
- Ivanchoy, F. Moi sposterezhennya [My observations]. Karpatska Sich: Materialu naukovy-praktychnoyi konferentsii, prysvyachenoi 56-y richnytsi Karpatskoi Sichi (Uzhhorod, 11-12 bereznya 1995 r.); red.-upor. V. Khudanych, Uzhhorod: MPP «Hrazhda», 1996. s. 219-221 (in Ukrainian).
- Elynek, Y.-A., 2010. Karpatska dyaspora. Evrey Podkarpatskoy Rusy y Mukacheva (1848-1948) [Carpathian Diaspora. Jews of Subcarpathian Rus and Mukachevo], Uzhhorod: *Yzd-vo V. Padyaka*, 498 s. (in Ukrainian).
- Karpatska Ukraina: Dokumenty i materialy. Khronika podiy. Personalii. U 2-kh tt. Tom 1: Karpatska Ukraina: Dokumenty i materialy [Carpathian Ukraine: Documents and materials. Chronicle of events. Persons. In 2 t. Vol 1: Carpathian Ukraine: Documents and materials], 2009; upor. O. Dovhanych, O. Korsun, O. Pahyrya, Uzhhorod: *Zakarpattya*, 753 s. (in Ukrainian).
- Kraysler D. Spohady [Memoirs] [online] <https://www.jewish.uz.ua/index.php/destinies/15-david-lyudvikovich-chrysler> (in Russian).
- Mahochi, P.-R., Petrovsky-Shtern, Y., 2016. Evrei ta ukraïntsi: tysyacholittya spivisnuvannya [Jews and Ukrainians: Millennium of Cohabitation], Uzhhorod: *Vyd-vo V. Padyaka*, 316 s. (in Ukrainian).

- Moshkovych I. Spohady [Memoirs] [online] <https://www.jewish.uz.ua/index.php/destinies/17-ivan-henrich-moskovich> Russian *Narodna volya* (Khust), 1938, 18 hrudnya (in Ukrainian).
Nastup (Khust), 1939, 17 sichnya (in Ukrainian).
Nastup (Khust), 1939, 9 lyutoho (in Ukrainian).
Nastup (Khust), 1939, 1 bereznya (in Ukrainian).
Nastup (Khust), 1939, 4 bereznya (in Ukrainian).
Nastup (Khust), 1939, 8 bereznya (in Ukrainian).
Nova svoboda (Uzhhorod), 1938, 23 zhovtnya (in Ukrainian).
Nova svoboda (Uzhhorod), 1938, 30 zhovtnya (in Ukrainian).
Nova svoboda (Khust), 1938, 25 lystopada (in Ukrainian).
Nova svoboda (Khust), 1938, 30 lystopada (in Ukrainian).
Nova svoboda (Khust), 1938, 7 hrudnya (in Ukrainian).
Nova svoboda (Khust), 1938, 11 hrudnya (in Ukrainian).
Nova svoboda (Khust), 1938, 13 hrudnya (in Ukrainian).
Nova svoboda (Khust), 1939, 1 lyutoho (in Ukrainian).
Nova svoboda (Khust), 1939, 12 i 17 lyutoho (in Ukrainian).
Nova svoboda (Khust), 1939, 21 lyutoho (in Ukrainian).
Nova svoboda (Khust), 1939, 2 bereznya (in Ukrainian).
Nova svoboda (Khust), 1939, 9 bereznya (in Ukrainian).
Pahyrya, O. Karpatska Ukraina u spohadakh ochevydystiv (1938–1939) [Carpathian Ukraine in the memoirs of eyewitnesses, 1938–1939]. Muzei «Terytoriya teroru». [online] www.territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=462 (in Ukrainian).
Radchenko, Y., 2016. Zabute nasylyla: Karpatska Sich ta yevreyi (1938–1939) [Forgotten violence: Carpathian Sich and Jews, 1938–1939], *Ukrayina moderna* [online] www.uamoderna.com/md/radchenko-carpathian-sich/2016 (in Ukrainian).
Rikhter, Yu. Spohady [Memoirs] [online] <https://www.jewish.uz.ua/index.php/destinies/21-memories-of-juli-richter> (in Russian).
Stakhiv, Ye., 1995. Kriz tyurny, pidpillya y kondony: povist moho zhyttya [Through prisons, underground and boundaries: the story of my life], Kyiv: *Rada*, 318 s. (in Ukrainian).
Fylonovych, V., 2009. Bereznevi dni Karpatskoi Ukrainu [March days of the Carpathian Ukraine], Uzhhorod: *Hrazhda*, 96 s. (in Ukrainian).

SUMMARY

TRANSCARPATHIAN PRESS ABOUT THE ATTITUDE OF MEMBERS OF SUBCARPATHIAN RUS/CARPATHIAN UKRAINE AND THE CARPATHIAN SICH TOWARDS JEWISH COMMUN (On the 80th anniversary of the independence of Carpathian Ukraine)

Marina Mykhailiuk

Candidate of Historical Sciences, Researcher
M.S. Hrushevsky Institute of Ukrainian
Archeography and Source Studies
National Academy of Sciences of Ukraine

On the basis of publications in the local press, the situation of Transcarpathian Jews in the autumn of 1938 – the spring of 1939 in the composition of Czechoslovakia and Hungary is analyzed. Autonomous region «Subcarpathian Rus», partly annexed by Hungary, and subsequently renamed «Carpatho-Ukraine». The emphasis is on clarifying the issue of the absence / presence of anti-Semitism in high-ranking officials of Subcarpathian Rus / Carpathian Ukraine and the Carpathian Sich, their attitude to the Jewish national minority. The article have basing of the periodical press out in Transcarpathia during the 1938–1939 biennium (Ukrainian word, Freedom, New Freedom, The attack, People's Will), and the recollections of participants of events: Ukrainian, Jews and foreign observers. Anti-Semitic propaganda not was established officially on the pages of «Ukrainian word», «Freedom» and «New Freedom», which was funded from the Prague budget. Newspapers were not allowed to place xenophobic articles officials Carpathian Ruthenia / Carpatho-Ukraine that violate the rights of national minorities. Carpathian Ukraine was not very loyal to local Jews for their secret support of the Czechs and in areas annexed Transcarpathia even open support Hungarians, advantage in socio-economic life of Transcarpathia. On anti-Semitic position significantly influenced the Nazi anti-Semitism and xenophobic ideology OUN disloyal attitude to Jews in neighboring countries (Hungary, Romania, Poland and Slovakia). Due to publication in the newspaper «The attack», memories Transcarpathian Jewish of atrocities Sich, openly anti-Semitic leadership position Carpathian Sich, suggests that Sich were indeed involved in anti-Jewish actions in the Carpathian Ukraine. The mass and scale of their actions still needs to be clarified, but the fact that such measures were local and individual character finds its confirmation in various sources. In general, it is noted that the officials of the Carpathian Ukraine and the Carpathian Sich treated the Jewish community of Transcarpathia in different ways. If the former did not publicly express their anti-Semitic beliefs and did not touch the Jews (although secretly disliked them), their actions were limited by Czechoslovak law; then the second, the nationalists (local, refugees from Galicia, the emigrants), by contrast, because of their views and independence from the Czechoslovak government, did not refrain from using physical force in relation to the Jews.

Keywords: Hungary, Czechoslovakia, Subcarpathian Rus, Carpatho-Ukraine, Carpathian Sich, Jewish situation, attitude towards Jews, anti-Semitic propaganda in Transcarpathian press.